

УДК 631.15.633.791 (477.42)

В.М. Циганок

к.е.н.

Ю.В. Циганок

магістр

Державний агроекологічний університет

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КОНЦЕРНУ ХМЕЛЯРСТВА „УКРХМІЛЬ”

У статті досліджується результативність здійснення першої стратегічної програми розвитку ВАТ „Український концерн хмелярства „Укрхміль” в умовах переходу до ринкової економіки, яка забезпечила збільшення площі плодоносних хмелеплантацій у 40 разів, обсяг власного виробництва хмелю у 8,4 раза, гранул – у 8,1 раза і вирощування посадкового матеріалу – у 4,3 раза, проте за більшість показників стратегічного плану не досягнуто.

Постановка проблеми

Серед галузей аграрного виробництва хмелярство виділяється та високою трудомісткістю вибірковою вимогливістю до природно-кліматичних умов розміщення і вирощування в обмеженій частині північно-західного регіону країни, а хмелепродукція є незамінним компонентом для отримання специфічних виробів харчової, медичної, косметичної та лакофарбової промисловості. До початку ринкових перетворень Україна займала п'яте місце у світі та третє в Європі щодо обсягу виробництва хмелю. Провідною державною установою, яка здійснювала наукове, технологічне і організаційне керівництво розвитком цієї галузі в Україні були „Укрхмільтрест”, засноване на його базі „Українське виробничо-наукове об'єднання по виробництву, заготівлі, переробці та реалізації хмелю „Укрхміль”, яке в період приватизації майна в АПК реформоване у ВАТ „Український концерн хмелярства „Укрхміль”.

Наукові проблеми агрономії, технології, економіки та перспективи розвитку хмелю досліджували: Годований А.О., Головач Г.С., Зіновчук В.В., Куровський І.П., Стеценко К.Я., Стойко О.Я., Шабранський А.С., Циганок В.М. та інші науковці.

Метою дослідження є вивчення стану реалізації першої стратегічної програми розвитку Українського концерну хмелярства „Укрхміль” на 2001–2005 роки, як новоствореного агроформування ринкового типу в умовах переходу до ринкової економіки.

Методика дослідження

© В.М. Циганок, Ю.В. Циганок

При дослідженні застосовували комплекс методів, які дозволили отримати науково обгрунтовані результати. Серед них статистично-економічний та монографічний методи, аналізу, синтезу і порівняння.

Результати досліджень

Стратегія розвитку Українського концерну хмелярства „Укрхміль”, це детальний, всебічний, комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії організації і досягнення її цілей. Місія новоствореного агропромислового формування включає виробництво хмелю, виробництво гранул хмелю, виробництво посадкового матеріалу хмелю перспективних сортів супереліти та еліти, оптову торгівлю матеріально-технічними ресурсами для хмелярських сільськогосподарських підприємств, хмелепродукцією для пивоварної промисловості, роздрібну торгівлю продуктами харчування та напоями.

Серед загальнофірмових цілей концерну до пріоритетних належить виробництво хмелю, формування власних плантацій хмелю, організація його вирощування. Основні показники реалізації стратегічної програми концерну щодо площ насаджень, обсягів виробництва та урожайності хмелю узагальнені в таблиці 1.

У базовому 2000 році концерн „Укрхміль” мав лише 4,8 га плантацій хмелю, з яких отримував 7,3 т хмелю при урожайності 15,4 ц/га. Стратегічним планом передбачалося на кінець 2005 року площу плодоносних хмільників довести до 219,2 га, обсяг власного виробництва хмелю – до 324 тонн. Аналіз даних таблиці 1 показує, що поставлені перед новоствореним агроформуванням цілі – довести за 2001–2005 рр. середньорічний обсяг загальної площі насаджень хмелю до 199,2 га, в т.ч. плодоносних плантацій – до 115,1 га; обсяг власного виробництва хмелю – до 166,1 тонн при урожайності 14 ц/га не досягнуто по жодному з показників. Це залежить від комплексу причин, об’єктивних та суб’єктивних, організаційних, матеріальних, технологічних та фінансових. Проте основна мета – створення бази для організації власного виробництва хмелю у ВАТ „Укрхміль” здійснена: у 2005 році порівняно з базовим 2000 роком загальна площа насаджень хмелю зросла у 43 рази, в т.ч. плодоносних плантацій – у 40 разів; обсяг власного виробництва хмелю збільшено у 8,4 рази. Український концерн хмелярства „Укрхміль” створив передумови для зростання власного виробництва хмелю на основі сучасних індустріальних технологій.

Таблиця 1. Результативність реалізації програми ВАТ „Украхміль” щодо площі насаджень, обсягів власного виробництва та урожайності хмелю

Показники	2000 рік (базовий)	В середньому за 2001–2005 рр.				2005 рік	
		Передба- чено прог- рамою	Фактичний обсяг	% виконан. програми	2001–2005 р в % до 2000 р.	Фактичний обсяг	2005 р в % до 2000 р.
Загальна площа насаджень хмелю, га.							
всього у т.ч.	4,8	199,2	144,1	72,3	в 30 р.	206,9	в 43,1 р.
– плодоносних плантацій, га	4,8	115,1	94,2	81,8	в 19,6 р.	197,0	в 40,2 р.
– молодих насаджень хмелю, га	–	46,0	49,9	108,5	–	8,9	–
Обсяг власного виробництва хмелю, т							
всього	7,3	166,1	37,0	22,3	в 5,1 р.	61,5	в 8,4 р.
– в т.ч. з плодоносних плантацій хмелю, т	7,3	161,8	32,9	20,3	в 4,5 р.	61,4	в 8,4 р.
Урожайність хмелю з плодоносних насаджень, ц/га							
	15,4	14,0	3,5	25,0	22,7	3,1	20,1

Друга загально-фірмова ціль програми стратегічного розвитку ВАТ „Украхміль” є виробництво посадкового матеріалу хмелю перспективних ароматичних та високосмольних сортів супереліти та еліти для власних потреб і реалізації хмелярським сільськогосподарським підприємствам. Результативність реалізації цієї стратегічної мети приведена в таблицях 2 та 3.

Щодо вирощування саджанців хмелю в пакетах для закладання нових хмільників, ремонту плодоносних плантацій та виконання замовлень хмелярських господарств в посадковому матеріалі завдання програми розвитку ВАТ „Украхміль” на 2001–2005 роки виконано на 87,6%, але обсяг виробництва їх порівняно з базовим 2000 роком зріс втричі.

У 2005 році концерн хмелярства виростив 708 тис. шт. саджанців хмелю в пакетах, що у 4,3 рази перевищує рівень 2000 року, посадкового матеріалу на замовлення хмелярських господарств реалізовано майже в 5 разів більше.

Таблиця 2. Результативність реалізації програми ВАТ „Укрхміль” щодо виробництва посадкового матеріалу хмелю

Показники	Вирощування садженців хмелю в пакетах, тис. шт		
	всього	напрямки використання	
		для власних потреб	для реалізації
Вирощено садженців у 2000 році	162,8	31,4	130,4
Середньорічний обсяг виробництва посадкового матеріалу за 2001-2005 рр.			
– передбачено програмою	550	99,2	450,8
– фактично вироблено	482	90,8	391,2
– виконання програми, %	87,6	91,5	86,8
– 2001-2005 рр. в % до 2000 р	296,1	289,2	300,0
Вирощено садженців хмелю у 2005 році			
	708	59	649
– в % до програми	88,5	84,2	88,9
– виробництво 2005 року в % до 2000 року	434,9	187,9	497,7

Важливим показником реалізації програми стратегічного розвитку ВАТ „Укрхміль” є оптимізація сортового складу плантацій хмелю, якою передбачено в структурі насаджень мати 60 відсотків перспективних високопродуктивних ароматичних сортів і 40% високосмольних (гірких) сортів.

Таблиця 3. Структура плодоносних насаджень хмелю у ВАТ „Укрхміль” щодо складу ароматичних та високосмольних (гірких) сортів

№ з/п	Назва сортів	2003 р.		2004 р.		2005 р.		2005 р в % до 2003 р
		Площа насаджень	Вміст альфа-кислот, %	Площа насаджень	Вміст альфа-кислот, %	Площа насаджень	Вміст альфа-кислот, %	
	Ароматичні всього:	64,8	4,14	79,5	3,75	115,3	4,0	177,9
1	Слов'янка	8,2	4,9	14,9	4,6	24,4	4,7	297,6
2	Заграва	1,1	5,1	1,1	5,4	9,0	5,3	818,2
3	Клон-18	49,4	3,4	54,7	3,3	63,1	3,6	127,7
4	Злато Полісся	5,2	3,7	6,4	3,7	12,4	3,6	238,5
5	Гайдамацький	0,9	4,9	2,4	5,0	6,4	5,2	711,1
	Гіркі, всього	39,3	6,6	53,7	6,3	91,6	6,4	233,1
6	Зміна	8,3	6,4	13,0	6,3	23,7	6,8	285,5
7	Промінь	10,0	7,2	16,2	7,0	29,2	7,6	292,0
8	Житич	0,7	7,5	0,7	7,3	0,7	7,1	100,0
9	Поліський	14,5	5,4	15,2	5,0	24,9	5,9	171,7
10	Альта	2,8	7,2	5,2	7,7	7,5	7,1	267,9
11	Граніт	0,7	4,2	0,7	4,2	3,0	4,0	428,6
12	Потіївський	2,3	7,6	2,3	7,3	2,3	7,7	100,0
13	Кумир	0	0	0,4	10,0	0,4	7,0	100,0
	Всього насаджень, га	104,1	5,05	133,2	4,77	206,9	5,1	198,7

Аналіз матеріалів таблиці 3 показує, що за 2003–2005 роки площу ароматичних сортів хмелю збільшено в 1,8 рази, а гірких сортів у 2,3 рази, їх питому вагу у виробництві хмелю доведено відповідно до 55,7% та 44,3 відсотків, що наближається до вимог програми розвитку підприємства.

Ще однією загальнофірмовою ціллю стратегічного плану розвитку Українського концерну хмелярства „Укрхміль” є організація заготівель хмелю для виробництва гранул з давальницької сировини, закупленого хмелю у товаровиробників та хмелю власного виробництва. Основні показники реалізації цієї цілі приведені в таблиці 4.

Таблиця 4. Результативність реалізації програми ВАТ „Укрхміль” щодо заготівлі хмелю та виробництва гранул

№ з/п	Показники	2000 рік (базовий)	В середньому за 2001–2005 рр.				2005 рік	
			Переда- чено програмою	Фактич- ний обсяг	% виконано програми	2001–2005 р в % до 2000 рр.	Фактич- ний обсяг	2005 р в % до 2000 р.
Заготовлено хмелю,								
всього, т. в т. ч.		195,5	625	137,8	22,0	70,5	68,1	34,8
– закуплено хмелю с.-г. виробників, т		188,2	525,2	100,8	19,2	53,6	6,6	3,5
– власного виробництва хмелю, т		7,3	99,8	37,0	37,1	506,8	61,5	842,5
– питома вага власного виробництва в заг. заготівлях хмелю, %		3,7	16,0	26,8	х	х	90,3	
Виробництво гранул хмелю, т,								
всього в т.ч.		342,7	830,8	316,1	38,0	92,2	266,1	77,6
– гранули хмелю з давальницької сировини, т		183,3	140,0	182,5	130,4	99,6	200,0	109,1
– гранули хмелю із заготовленої сировини		152,1	531,2	97,8	18,4	64,3	6,4	4,2
– гранули з хмелю власного виробництва, т		7,3	159,6	35,8	22,4	490,4	59,7	817,8
Питома вага виробництва гранул хмелю:								
– давальницької сировини		53,5	16,9	57,8	х	х	75,2	х
– заготовленого хмелю		44,4	63,9	30,9	х	х	2,4	х
– хмелю власного виробництва		2,1	19,2	11,3	х	х	22,4	х

Програмою розвитку концерну передбачалося за 2001–2005 роки збільшити загальний обсяг заготівель хмелю з усіх джерел надходження порівняно з 2000 роком у 3,2 рази, закупки хмелю у с.-г. виробників – у 2,8 рази, переробку хмелю власного виробництва у гранули – в 13,7 рази. Фактично цих завдань не досягнуто по жодному з показників. Середньорічний обсяг заготівель хмелю з усіх джерел надходження за 2001–2005 роки до 2000 року складав 70,5%; закупки сировини у товаровиробників – 53,6%; власного виробництва зріс у 5,1 рази, а у 2005 році – у 8,4 рази. У 2005 році ВАТ „Укрхміль” через відсутність коштів закупило лише 6,6 т хмелю, що складає тільки 3,5% щодо до 2000 року. Це призвело до збитковості підприємства.

Стратегічним планом розвитку Українського концерну хмелярства „Укрхміль” на 2001–2005 роки передбачалося довести середньорічний обсяг виробництва гранул хмелю до 831 тонн, збільшити його щодо до 2000 року в 2,4 рази, у т.ч. із закупленої сировини у хмелевиробників – у 3,5 рази, з хмелю власного виробництва – у 21,9 рази. Програмою передбачалося скоротити виробництво гранул з давальницької сировини на 23,6%.

Завдання програми щодо загального обсягу виробництва гранул за 2001–2005 роки виконано на 38%; з хмелю, закупленого у сільськогосподарських виробників – на 18,4%; з давальницької сировини – на 130,4%. Виробництво гранул з власного хмелю збільшено в 4,9 рази, а в 2005 році – у 8,1 рази порівняно з 2000 роком, але програма виконана лише на 22,4%. У 2005 році питома вага виробництва гранул хмелю щодо джерел надходження сировини складала: з давальницького – 75,2%, власного виробництва – 22,4%, а з хмелю закупленого у товаровиробників – лише 2,4%. Усе це негативно вплинуло на економіку концерну.

Основні економічні показники виконання стратегічної програми розвитку ВАТ „Укрхміль” за 2001–2005 роки приведені в таблиці 5.

Аналіз даних таблиці 5 показує, що переважна більшість економічних показників, передбачених програмою розвитку ВАТ „Укрхміль” на 2001–2005 роки не досягнуті, що пов’язано з невиконанням програми вирощування та заготівель змелю, виробництва гранул (табл. 1 і 4). Передбачені програмою показники доходу (виручки) та чистого доходу від реалізації продукції забезпечені лише на 52,9%, хоча фактичний середньорічний обсяг їх за 2001–2005 роки зріс порівняно з базовим 2000 роком відповідно на 7,1 та 8,7 відсотки. В середньому за 2001–2004 роки концерн хмелярства отримував 196,3 тис. грн. прибутку від звичайної діяльності та 169,3 тис. грн. чистого прибутку щорічно. Проте у 2005 році за рахунок зниження врожайності хмелю, невиконання програми заготівель хмелю і переробки його в гранули в обсязі 493,4 т та інші організаційні недоліки, ВАТ „Укрхміль” отримало 3262 тис. грн. збитків, рентабельність

(до операційних витрат) складала – 0,3%. Продуктивність праці порівняно з базовим 2000 роком знизилася вдвічі.

Таблиця 5. Економічна ефективність реалізації програми розвитку Українського концерну хмелярства „Укрхміль”

№ з/п	Показники	2000 р. (базовий)	В середньому за 2001–2005 рр.				2005 р.	
			передбачено програмою	фактичний обсяг	% викон. програми	2001–2005 рр. в % до 2000 р.	фактичний обсяг	2005 р. в % до 2000 р.
1.	Доход (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	6142,4	12440,4	6576,8	52,9	107,1	5593,1	91,1
2.	Чистий доход (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	5048,8	10367,2	5486,8	52,9	108,7	4660,9	92,3
3.	Валовий прибуток, тис. грн.	651,5	1874,9	573,0	30,6	88,0	-	1506,4
4.	Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	206,9	489,0	196,3 ^x	40,1	94,9	-3262	-
5.	Платежі до бюджету, тис. грн.	27,3	62,0	49,1	79,2	179,8	5,3	19,4
6.	Чистий прибуток, тис. грн.	179,6	350,6	169,3 ^x	48,3	94,3	-3262	-
7.	Рентабельність (до операційних витрат), %	4,1	5,3	3,4	1,9 ^{в.п.}	0,7 ^{в.п.}	-0,3	-
8.	Норма прибутку, %	3,0	5,7	2,1	3,6 ^{в.п.}	0,9 ^{в.п.}	-0,2	-
9.	Фондовіддача, коп.	72,4	93,6	59,1	63,1	81,6	61,5	84,9
10.	Фондоозброєність, тис. грн.	59,6	55,6	61,7	111,0	103,5	71,0	119,1
11.	Середньомісячна оплата праці одного працівника, грн.	306	424	399,4	94,2	130,5	352	114,3
12.	Продуктивність праці (виручка на 1 середньорічного працівника), тис. грн.	52,5	69,5	36,7	52,8	69,9	25,4	48,4

*Середні дані про прибуток за 2001–2004 роки.

** в.п. – відсоткові пункти.

Висновки

1. Український концерн хмелярства „Укрхміль” через комплекс негативних факторів організаційного, матеріально-технічного, технологічного і фінансового забезпечення не досяг передбачених стратегічною програмою розвитку на 2001–2005 роки показників урожайності, валового виробництва і заготівель хмелю та переробки його в гранули, а у 2005 році допустив збитковість організації.

2. До позитивних результатів діяльності концерну хмелярства по реалізації стратегічного плану розвитку на 2001–2005 роки належать: зростання забезпеченості основними виробничими засобами у 2,1 рази, вартості оборотних засобів у – 1,2 рази, трудових ресурсів – у 1,8 рази; збільшення площі плодоносних хмелеплантацій порівняно з базовим 2000 роком у 40 разів; зростання обсягу власного виробництва хмелю у 8,4 рази; вирощування посадкового матеріалу – у 4,3 рази; забезпечення оптимальної структури перспективних ароматичних та високо смольних сортів хмелю; збільшення виробництва гранул з власновирощеного хмелю у 8,1 рази; підвищення валового і чистого доходу від реалізації продукції – на 7,1–8,7%.

3. Український концерн хмелярства „Укрхміль” в ході реалізації першої стратегічної програми створив відповідну матеріально-технічну базу та набув відповідний досвід для подальшого розвитку хмелярства на основі стратегічного планування та стратегічного управління.

Перспективи подальших досліджень

Дослідження розвитку хмелярства слід зосередити на вивченні виробничого і наукового потенціалу галузі, у т.ч. Українського концерну хмелярства „Укрхміль”, залученні його до здійснення Програми відродження цієї галузі в Україні, піднесенні конкурентоспроможності та результативності вітчизняного виробництва хмелю; розробці та реалізації механізму державної підтримки вітчизняних товаровиробників хмелю.

Література

1. *В.В. Зіновчук, В.В. Шабалкін, Т.М. Ратошнюк.* Тенденції розвитку галузі хмелярства у Житомирській області. Вісник Державного агроекологічного університету. Науково-теоретичний збірник, № 2. 2005 р. – с 243–252.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України. /Редкол. *М.В. Зубець* та ін./ – К: Урожай, 2004. – с. 178–786.
3. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції. – К.: ІАЕ, - 200. – 555 с.
4. Програма розвитку відкритого акціонерного товариства „Український концерн хмелярства „Укрхміль” на 2001–2005 роки.
5. Фінансова звітність ВАТ „Укрхміль” за 2001–2005 роки.
6. Хмелярство України. – К.: Аграрна наука, – 1995. – 86 с.